

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS UTCA 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELENIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Uralkodók a dunakeszi kredencen

Az első világháború volt az emberiség első „totális háborúja”, amelynél elengedhetetlen volt, hogy az otthon maradottak és a fronton harcolók lelkesedését – és támogatását – az uralkodók, állami vezetők fenntartsák. Magyarországon ezt megelőzően a tömegkommunikáció eszközei elsősorban a kereskedelem terén kaptak szerepet (termékreklámok). A háborúban azonban szükségessé vált a közvélemény befolyásolása. Bár ez még nem a második világháborús propagandagépezet, mégis: a központi akarat áthatotta a magán- és a közélet tereit.

Az itthon maradottak számára a háborút a hadigazdálkodásra való áttérés jelentette: bevezették a jegyrendszert, sorba kellett állni élelemért, az életszínvonal erőteljesen csökkent. Ezért volt szüksége olyan tárgyakra a propagandának, amelyek a hétköznapi használatban rendszeresen kézbe kerültek. Így olyan eszközök is propagandisztikus szerephez juthattak, amelyek korábban nem. Ezen tárgyak egy részének elkészítése, de bizonyos színek és jelszavak alkalmazása is állami monopóliumjog volt. Amikor „piacra dobtak” egy új propagandatárgyat, annak megfelelő reklámot is adtak a sajtóban, és beszerzését háborús kötelességnek vagy hazafias tettetnek minősítették. Eleinte elsősorban képesla-

pok és plakátok szolgáltak propagandacélokat; később azonban, amikor a villámháború mítosza elbukott, az életszínvonal pedig egyre jobban csökkent, meg kellett nyerni a „honleányokat” is, azokat a háziasszonyokat, akik nap mint nap megküzdöttek az élelmezés nehézségeivel, azzal, hogy férjük, fiuk, apjuk a fronton van. A korabeli családanyák a háztartásban, az étkeztetésben játszottak központi szerepet, így jelentek meg a propaganda eszközeiként a gyertyatartók, a tányérok, a bögrék és az evőeszközök.

A Révész István Helytörténeti Gyűjteményben található, első világháborús, propagandacélokra készült porcelánbőgrén két arckép van: a bal oldali II. Vilmos porosz királyt (1888–1918), a jobb oldali I. Ferenc József osztrák császárt, magyar és cseh királyt (1848–1916) ábrázolja. A bögre felirata nehezen olvasható: Háború emlékére, 1914/16. A bögrék is a háborút, az abban részt vevő uralkodókat stb. népszerűsítették, így kerültek számos polcra, kredencre pl. Dunakeszin is. A formába préselt, szabadkézzel vagy sablon segítségével festett, matricával, illetve levonóképpel és olcsó aranyozással, tömeggyártásban készített edények elsősorban a háborús szövetséget és fegyverbarátságot jelenítették meg.

Kerekes Dóra

TARTALOM:

Uralkodók a dunakeszi
kredencen 1

MÁJER Tamás
Az alagi diplomataistálló vezetői,
1. rész, Szepessy-Schaurek
Ottmár, egy hős életművének
alagi lezárása 2

LŐRINCZ Róbert
A Dunakeszire és Alagra érkezett
trianoni menekültek névsora 5

KEREKES Dóra
Nemzetközi Falufelújítási
Kiállítás - Budapest / Dunakeszi
1929 8

VARGA István József
Az Alag-Dunakeszi Református
Egyház története,
6. rész, 1937-1940 12

SZÁMUNK SZERZŐI:

KEREKES Dóra - történész,
a Révész István Helytörténeti
Gyűjtemény vezetője
LŐRINCZ Róbert - könyvtáros,
a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
igazgatója
MÁJER Tamás - könyvtáros
VARGA István József - református
presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban
Alapító szerkesztők:
Csonka Attila és Lőrincz Róbert
Felelős szerkesztő:
Lőrincz Róbert
Szerkesztő:
Kerekes Dóra
Kiadja a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.
Felelős kiadó: Lőrincz Róbert
Nyomdai előkészítés:
Preysing Frigyes
Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,
Budapest
ISSN 1789-9230
A lap megjelenését
Dunakeszi Város Önkormányzata
támogatja

MÁJER TAMÁS

Az alagi diplomataistálló vezetői

1. rész, Szepessy-Schaurek Ottmár, egy hős életművének alagi lezárása

Szepessy-Schaurek Ottmár 1901. december 22-én született Budapesten. Édesapja Schaurek Alajos - később - császári és királyi tüzérezredes, édesanyja Halbauer Aranka volt. Schaurek Ottmár 1920 szeptemberében kezdte meg tanulmányait a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián, ahol 1921-ben végzett. 1920-ban hadnaggyá, 1924-ben főhadnaggyá, 1933-ban századossá, 1942-ben őrnaggyá, 1943-ban alezredessé, 1945-ben ezredessé léptették elő. 1948. március 1-jével helyezték nyugállományba.¹

Hivatásos tiszti pályafutása² mellett aktív sportember is volt. 1924-től vannak adataink lovas versenyszerepléseiről. Ez év augusztusában Szegeden háromnapos lóversenyt tartottak, ahol két első (nyeretlenek díjugratása, Magyar Gazdák Díja) és egy második (tiszti akadályverseny) helyezést ért el. Ebben az évben már biztosan házas volt, hisz a díjugratást felesége - Back Katalin (1902-1978) - Iby nevű lovát lovagolva nyerte meg holtversenyben.³ Fia, Szepessy-Schaurek Ali (1923-1954) is megszületett ekkorra. (Ali életéről keveset tudunk, 1945-ben diplomázott Zürichben mérnök-geológusként, majd a '40-es évek legvégén Peruba utazott kutatni, ahol 1954-ben autóbalesetben hunyt el.)

De kanyarodjunk vissza Schurek Ottmár lovas pályafutásához, és idézzünk fel belőle néhány érdekesebb eseményt. 1929-ben vett részt először nemzetközi megmérettetésen. A budapesti lovasolimpiász első napján rendezett nemzetközi militaryn 5. helyezést ért el saját lovát, Dagályt lovagolva.⁴ Ugyanebben az évben Schaurek egy szokatlan ügy felperese volt. Egyik lovát (lovászával) a fővárosban elgázolta egy teherautó. A ló megúsza néhány horzsolással, ám a gázolás traumatizálta az állatot, „olyan ijedőssé betegedett, hogy többé nem lehetett starthoz állítani.”⁵ A per során szakértői vizsgálatra is sor került, mely igazolta a lótulajdonos állításait, így a bíróság - helyt adva Schaurek indítványának - 6500 pengő kártérítés megfizetésére kötelezte a teherautó tulajdonosát.

Schaurek 1930-ban Bécsben és Nizzában is rajthoz állt. A nizzai versenyről került hozzá egy nehezen kezelhető, ír tenyésztésű herélt, Mr. Spokes, mellyel a lovas a legjelentősebb eredményeit érte el.⁶ Az 1930-as év egyéb nemzetközi szerepléssel is járt. A késő ősszel New Yorkban rendezett nemzetközi lovasversenyen a magyar csapat - Malanotti Lajos ezredes, Endrődy Ágoston főhadnagy, Schaurek Ottmár főhadnagy - minden nehézség ellenére⁷ az International Military Trophyn 3. helyezést ért el. A magyar szereplést az *Amerikai Magyar Népszava* kezdeményezte, az utazás-szállítás és a kinn tartózkodás költségeit a National Horse Show Association állta.⁸ New Yorkból továbbutaztak Torontóba, ahol november 19. és 27. között tartottak nemzetközi versenyt. Itt Schaurek egy 2. (díjugratás, Military Handy Course) és egy 3. (díjugratás, Military Broad Jump Course) díjat nyert Erdővel. Mint arról több lap és Malanotti hivatkozott írása is beszámolt, a csapat tagjait az USA-beli tartózkodásuk alatt Hoover elnök is fogadta. Az ezredes ugyan nem vette bele beszámolójába, hogy a magyar versenyzők táncoltak is az USA-ban, de az utókor szerencséjére Bartók Tibor megírta a *Színházi Élet* számára a Miss Magyar-Amerika szépségkirálynő-választásról szóló riportját.⁹ A cikkből kiderül, hogy az egyik - feltehetően az utolsó - versenynap után a magyar tisztek

1 Bene János-Szabó Péter: *A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938-1945*, Jósza András Múzeum, Nyíregyháza, 2003, 246.

2 Katonai pályafutását címszavakban lásd: Bene-Szabó, id. mű.

3 *Szegedi Friss Újság*, 1924/197, 3, ill. *Szegedi Friss Újság* 1924/198, 2.

4 *Nemzeti Újság*, 1929/143, 6.

5 *Kártérítési pör Schaurek Ottmár úr lovas elgázolt Concours Hippique lováért*, in: *Pesti Napló*, 1929/184, 22.

6 <http://www.lovasok.hu/index-archive.php?i=425>

7 „Négy nappal behajózás előtt tudták meg, hogy egyáltalában indulnak. A lovaknak nem volt idejük megszokni az idegen klímát, az idegen viszonyokat. És minőségileg az összes csapatok sokkal jobb lovakat hoztak a versenyre.” - írta részletes riportjában *Az Est* tudósítója. Kenedi Sándor: *Magyar huszárok a Madison Square Gardenben*, in: *Az Est*, 1930/267, 14. A nehezítő körülményekről a magyar csapat vezetője is írt, lásd: Malanotti Lajos: *Tapasztalatok az 1930. év novemberében New-Yorkban és Torontóban rendezett lovasmérkőzésekről és az ezzel kapcsolatos amerikai útról*, in: *Magyar Katonai Szemle*, 1931/3, 226-236.

8 *Magyar tisztek az amerikai lovasversenyen*, in: *Kis Újság*, 1930/222, 8.

9 Bartók Tibor: *Megválasztották New Yorkban Miss Magyar-Amerikát*, in: *Színházi Élet*, 1930/51, 18-20.

részt vettek a Miss Magyar-Amerika rendezvényen. „Leírhatatlan az a lelkesedés, amellyel a közönség Malanotti Lajos ezredest, a Nádasdy-huszárok parancsnokát, Schaurek Ottmár és Endrődy Ágoston főhadnagyokat fogadta.” A táncmulatságon Malanotti a szépségkirálynővel, a két főhadnagy pedig az udvarhölgyekkel járta a csárdást. Az észak-amerikai útról hazatérve 1930 decemberében Horthy Miklós kormányzó kihallgatáson fogadta a tiszteket, és kitüntette őket (Schaurek Ottmárt Signum Laudisszal), erről elsőként a *Pester Lloyd* számolt be, másnap pedig több magyar napilap is hírt adott róla.¹⁰ A következő év januárjában az USA magyarországi követe adott vacsorát a magyar csapat tiszteletére.¹¹

Endrődy Ágoston, Schaurek Ottmárné, Malanotti Lajos és Schaurek Ottmár az Amerikából hazafelé tartó hajóúton

1931. június 21-én Mr. Spokest lovagolva Schaurek Ottmár nyerte meg az első magyar bravúrugratást 170 cm-s magassággal.¹² Néhány héttel később Salzburgban rekordot állított be,¹³ ahol a magasugrásban győzött szintén Mr. Spokesszal. „2 méter magas és ugyanilyen széles akadályt ugratott át, amely teljesítmény nemzetközi viszonylatban is kitűnő” – tudósított a *Budapesti Hírlap*.¹⁴

Ugyanebben az évben a Nemzeti Szalonban rendezte meg első kiállítását az AME, azaz az Alkotó Művésznők Egyesülete. A kiállításon szerepelt Sándorné Grósz Mária egy olajfestménye, *Schaurek Ottmár arcképe* is.¹⁵ (Ha hihetünk a bulvárhíreknek, a festőnőtől még az angol királyné is vásárolt képet ebben az évben.)¹⁶

1931-ben és az azt követő két évben Schaurek megnyerte a Magyar Lovassport Egyesületek Országos Szövetségének díjugratási vándordíját, így azt a Szövetség tízéves fennállását ünneplő rendezvényen örökös tulajdonba adták neki.¹⁷

10 *Die Heimkehr der siegreichen ungarischen Reiter* in: *Pester Lloyd*, 1930/290, 6; Hazaérkeztek lovastisztjeink Amerikából, in: *Nemzeti Újság* 1930/291, 9; Hazaérkeztek Amerikát járt lovastisztjeink, in: *Az Est*, 1930/291, 14; A kormányzó kitüntette az Amerikából hazatért lovastiszteket, in: *Budapesti Hírlap*, 1930/292, 8.

11 *Napi Hírek*, 1931. január 8., 17. kiad.

12 A hölgyek nehéz vadászugratását Fáy-Halász Ida, a bravúrugratást Schaurek Ottmár nyerte, in: *Újság*, 1931/139, 11.

13 Ezt az ugrást azóta is a magyar rekordok között tartják nyilván. Ernst József: *100 év a magyar lovassport történetéből*, 2. k. 1920–1944, Bp., 2014, 133.

14 Schaurek Ottmár főhadnagy győzelme Salzburgban, in: *Budapesti Hírlap*, 1931/175, 9.

15 „AME” (Alkotó Művésznők Egyesülete) első kiállításának katalógusa, Nemzeti Szalon, [Bp.] 1931.

16 Az angol királyné megvette egy magyar festőművész képet, in: *Újság*, 1931/279, 10.

17 A Magyar Lovassport Egyesületek Országos Szövetsége jubilális [sic!] közgyűlése, in: *Újság*, 1934/19, 8.

1934-től leginkább már az 1936-os berlini olimpiára készültek lovasaink. Schaurek Ottmár a díjugrató osztály oszlopos tagja volt.¹⁸ 1934 elején átszervezték a Honvéd Olimpiai Bizottságot, és az olimpiai belső keret tagjait Öröknyátaborba vezényelték. Az ottani edzésekről mozgóképfelvétel is fennmaradt.¹⁹ Schaurek 1934-ben egy kisebb müncheni versenyen nyert első helyezést,²⁰ 1935. június 6-án pedig a rangos aacheni versenyen a „rendkívül nehéz követelményű nemzetek díjában” győzött Mister Spokesszal.²¹

A berlini olimpia lovas számain 1936. augusztus 11. és 16. között tartották meg, díjugratóink Barcza Elemér, Platthy József és Schaurek Ottmár voltak. „Schaurek Ottmár személye és lova, Pókai (Mr. Spokes) biztosnak számított. Ő volt az egyik legtapasztaltabb lovas, és igen nagy teljesítményekre képes, nehéz lovaglászú lova általában megbízhatóan szerepelt.”²² A díjugratásra augusztus 16-án került sor, 18 nemzet 54 indulója indult a versenyen. A pályát szokatlanul állították fel, egyetlen lovas sem tudta hibátlanul végiglovagolni. „Pókai (Mr. Spokes) élete legrosszabb eredménye volt ez a 35 hibapont, ami a 33. helyre sorolta.”²³ Az olimpiai szereplés sem a csapatnak, sem Schaurek Ottmárnak nem sikerült fényesen. Schaurek azonban nem sokkal Berlin után valamennyit javított az olimpiai kudarcon, az 1936-os aacheni versenyen a második legjobb eredményt érte el.²⁴ Ám a magyar díjugratás eredményei egyre csak romlottak, a sportvezetés pedig nem reagált kellőképpen a megváltozott nemzetközi trendekre.²⁵ Schaurek Ottmár versenyszereplései is erősen visszaestek. Schaurek – már őrnagyként – 1942-ben lovagolta versenyen utoljára az ekkor már 21 éves Szpokit (Mr. Spokest). Még így is első helyezést ért el holtversenyben a 190 cm-s korlátugrásban.²⁶

1943-ban Schaurek megkapta a Toldi Miklós Érdemérem ezüst fokozatát. A díj kiírását még annak idején „az 1936-os berlini olimpia várható magyar sikereinek reményében határozták el.”²⁷ Schaurek Ottmár olimpiai szereplése nem sikerült úgy, hogy a díjat kiérdemelhette volna, végül „a lovassport terén kifejtett kiváló és eredményes teljesítményeiért”²⁸ kapta meg. Tegyük hozzá, teljesen jogosan, hisz lovas pályafutása alatt szinte összeszámolhatatlan díjat nyert. Trófeáinak egy része 1988. szeptember 23. óta a sárvári Nádasdy Ferenc Múzeum *Huszárok 1526–1945* című állandó kiállításának részeként tekinthető meg.²⁹ Egyik díjára érdemes külön is kitérni. Egyik serlege – özvegyének, illetve Szinay Andrásnak a közvetítésével – 1972-ben egy amerikai lovasegyesülethez, a Maryland Combined Training Association-hez (Marylandi Egyesített Tréning Szövetség) került, ahol azóta a legjobb fiatal lovasok vándordíjává vált. A díj őrzi eredeti nyertesének

18 Ernst, 137–139.

19 Lásd: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=389>

20 Ernst, 142.

21 Schaurek Ottmár győzött Aachenben, in: *Budapesti Hírlap*, 1935/130, 9.

22 Ernst, 165.

23 Ernst, 173.

24 Ernst, 175.

25 Ernst, 187.

26 Ernst, 210.

27 Pandula Attila: A Toldi Miklós Érdemérem története, in: *Numizmatikai Közlöny*, 1989–1990, 119–131, id. h.: 122.

28 Pandula, 128.

29 Söpte István: „Huszárok 1526–1945”, in: *Vasi Szemle*, 1989/3, 452–454.

nevét is: The Colonel Ottmar Schaurek Memorial Trophy (Schaurek Ottmar Ezredes Emlékszerleg).³⁰

1944 végén Schaurek részt vett a náciellenes magyar katonai ellenállásban (Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága), melynek vezetőit – Kiss Jánost, Nagy Jenőt, Tartsay Vilmost és Bajcsy-Zsilinszky Endrét – 1944 decemberében a nyilasok kivégezték. Schaureket barátja, Tartsay Vilmos vezérkari százados szervezte be az ellenállásba. A konspiráció sikeres volt, Schaurek Ottmárt a nyilasok nem tudták kézre keríteni.³¹ A nyilas megtorlás elkerüléséhez kellett Tartsaynak és társainak, valamint a feleségének kitartása is: a kínzások ellenére sem adták ki beszervezett barátaikat.³² Tartsay Vilmos végrendeletében kétszer említi meg Schaurek Ottmárt, egyrészt ráhagyta Csillag nevű lovát, másrészt, ahogyan írja, „két jó barátomat, Szepesi Schaurek Ottmárt és Szemere Csabát felkérem, hogy barátságunkra tekintettel magáramaradt családomat állandóan támogassák.”³³ Egy évvel a kivégzés után, 1945. december 8-án a bajtársak nevében Schaurek koszorúzta meg Nagy és Tartsay sírját a Kerepesi úti temetőben.³⁴

1945-ben – a háború után – Schaurek lett a Magyar Lovassport Egyesületek Országos Szövetségének (MLOSZ) ügyvezető alelnöke, illetve a Honvédelmi Minisztérium Lóügyi Osztályának vezetője. Utóbbi szervezetbe a katonai ellenállás több tagját is maga mellé vette, a lóversenyzés, a lóspport feltámasztása leginkább az ő nevükhöz köthető.³⁵

A lovassport feltámasztásához az öttusa lett az alap. Schaurek e sportág újjászervezésében³⁶ is részt vett, az 1947-ben alakult Csepeli MTK tiszteletbeli elnöke is volt.³⁷ A sportlő-keret (kb. egy tucat ló) elég volt az 1948-as londoni olimpiára (military, ill. öttusa sportágban) történő felkészülésre. Az első – teljes – öttusabajnokságot 1946-ban rendezték, a lovaglás versenybírája Schaurek Ottmár volt.³⁸ Az akadálypálya nem volt nehéz, az összeállítónak, Schaureknek figyelembe kellett vennie, hogy voltak olyan versenyzők, akik csak néhány hete lovagoltak rendszeresen.³⁹

A kommunista hatalomátvétel után, 1950-ben Schaurek Ottmárt „az angolszászok részére végzett kémkedés gyanúja miatt”⁴⁰ őrizetbe vették, majd 1951-ben Kistarcsára internálták. Schaurek letartóztatását a nyugati sajtó és a hírszerzés is számon tartotta. „Among persons recently arrested in Hungary were Prince Nandor Montenuovo [...]; Lt Gen Imre Suhay [...]; and Ottmar Schaurek, former champion horse breeder,

who had been a supervisor of horse breeding since 1945.”⁴¹ („A közelmúltban Magyarországon letartóztatott személyek között volt Montenuovo Nándor herceg, Suhay Imre altábornagy, és Schaurek Ottmár, volt bajnok lótenyésztő, aki 1945 óta a lótenyésztés felügyelője.”) Második feleségét, Dietzgen Annát Domoszlóra telepítették ki.⁴²

A Honvédelmi Minisztérium Lóügyi Osztályán dolgozott Tabódy István százados is, aki korábban Schaurek alatt szolgált. A századost 1947-ben kémkedés vádjával letartóztatták, internálták. 1952 nyarán, recski fogsága idején tanúskodnia kellett volna Schaurek és Bajcsy-Zsilinszky özvegye ellen, hogy államrend elleni összeesküvést szöttek. Tabódy kiállt Schaurek mellett, nem vallott ellené.⁴³ Schaurek végül 1953. szeptember 19-én szabadult.⁴⁴

A Kádár-korszakban Schaurek visszatérhetett – a korábnál lényegesen kisebb presztízsű állásokban – a lovassport világába. A hatvanas években egy Heves megyei állami gazdaságban sportistállót vezetett. Egy visszaemlékező szerint: „Sportistállót állítottunk fel. Ennek vezetője Schaurek Ottmár volt tüzértiszt [sic!] lett, aki nagyszerűen nevelte a fiatal parasztfiúkat a lovaglás tudományára. Ottmár bácsi az a fajta lovas tanár volt, aki a lovaglás minden lépcsőjén segíteni tudott és tanácsait mindig meg is indokolta.”⁴⁵

Élete utolsó éveiben Alagon tevékenykedett, a diplomataistálló 1964-es alapítása az ő nevéhez fűződik. Az ezzel kapcsolatos híradásokban neve helytelenül, Saulek Ottóként szerepel,⁴⁶ így előző lapszámunkban mi is a helytelen névalakot vettük át.⁴⁷ Szepessy-Schaurek Ottmár ezredesnek, tanítványai szeretett Ottmár bácsijának, ezzel a rövid életrajzzal kívánjuk nevét – immár helyesen – a dunakeszi-alagi helytörténetbe beemelni.

Schaurek Ottmár Alagon
(A fotó Fekete László Adorján tulajdona)

30 <https://www.mdcta.com/mcta/images/History/HS%2010-Schaurek.doc>

31 Kóvágó József: *Emlékezés a náci-ellenes magyar katonai ellenállásra*, Bp., 1994, 42.

32 Gazsi József: Ítélet még nem volt, de már álltak az akasztófák. *Emlékezés Tartsay Vilmosra*, in: *Magyar Nemzet*, 1994/288, 10.

33 A végrendeletet közli Gazsi, lásd az előző lábjegyzetet.

34 *Emlékünnepe az Ellenállási Mozgalom vértanúi halálának évfordulóján*, in: Kossuth Népe, 1945/181, 3.

35 Ernst József: *100 év a magyar lovassport történetéből*, 3. k. 1945–1972, Bp., 2017, 13–15.

36 Jellemző, hogy Schaureket később még az internálótáborban töltött fogsága alatt is zavarta a szervezetszervezés. „A folyosósítás kiírásával kapcsolatba kijelentette, hogy abban nincs semmi okos rendszer – látszik, hogy azok, akik csinálják, azoknak semmi fogalmuk sincs az adminisztrációhoz s általában az ügyvezetéshez.” – jelentette a Jakobinus fn. ügynök. ÁBTl – 3.1.9. V-16922.

37 lásd: Mizsér Jenő: Az „aranykor” hajnalán, in: *Képes Sport*, 1985/51–53, 26–27.

38 Ernst, 3. k., 15–19.

39 Csáthy nyerte a tereplovaglást, in: *Népsport*, 1946/153, 5.

40 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTl) – 3.1.9. V-16922.

41 <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000600390399-7.pdf>

42 ÁBTl – 3.1.9. V-16922.

43 Böszörményi Géza: *Recsk 1950–1953. Egy titkos kényszermunkatábor története*, Bp. [2006?], 358, ill.: Tabódy József: *Csupa rebellis dac*, in: *Új Ember*, 1995/11, 7.

44 ÁBTl – 3.1.9. V-16922.

45 Soós Pál: *Lótenyésztésünk alkonya emlékéimben*, in: *Magyar Nemzet*, 2003/178, 18.

46 „Diplomata”-istálló Alagon, in: *Pest Megyei Hírlap*, 1965/207, 6, ill. Szálló – az istállók mellett, in: *Pest Megyei Hírlap*, 1968/214, 6.

47 Májer Tamás: *Mongol lovak Alagon. Mici és Góbi az alagi diplomataistállóban*, in: *Dunakeszi Helytörténeti Szemle*, 2018/2–3, 15–16. Itt szeretném Fekete Enikőnek megköszönni, hogy a hibára felhívta figyelmem.

LŐRINCZ RÓBERT

A Dunakeszire és Alagra érkezett trianoni menekültek névsora

Az első világháborút követő megszállás, majd a trianoni döntés következtében menekültek áradata indult el a békediktátum alapján hazánktól elcsatolt területekről. 1918 és 1928 között több mint 400 000 ember érkezett az utódállamokból Magyarországra. Az amúgy is kritikus politikai, társadalmi és gazdasági helyzetbe került, megcsonkított állam ezt a hatalmas tömeget képtelen volt – főképp ilyen rövid idő alatt – munkához és lakóhelyhez juttatni. Az addig társadalmi megbecsülésnek örvendő – korábban túlnyomórészt állami vagy magántisztviselői alkalmazásban álló – menekültek szinte elképzelhetetlen egzisztenciális körülmények közé kerültek. Sokak a budapesti, illetve vidéki vasútállomások vágányaira félretolt vagonokban éltek, másokat tömegszállásokon, barakkokban, kaszárnyákban szállásoltak el. Az állam több ponton is igyekezett a vonattal érkező és főként Budapestre tartó emberáradat regisztrálására, szétosztására. A határon történő átlépéskor nyilatkozni kellett a menekülés okáról és céljáról. Második ellenőrzési pontként a gyűjtőközpontok központjai, Miskolc, Debrecen, Szeged, Kaposvár Székesfehérvár és Szombathely szolgáltak. Harmadik veszteglőhelyként a belső körzetek kisebb településeinek – például Hatvan, Cegléd, Komárom vagy Dunakeszi-Alag – állomásait jelölték ki, melyek feladata ugyancsak a fővárosba igyekvők feltartóztatása volt.

A közelmúltban az MTA Lendület programjának Trianon 100 Kutatócsoportja (együttműködve Dékány Istvánnal, a *Trianoni árvák* című könyv szerzőjével és a Noran Libro Kiadóval) egy több mint 15 000 névből álló adatbázist publikált az interneten, amely az 1918 és 1928 között Magyarországra érkezett menekültek adatait tartalmazza. A menekültek neve mellett a korábbi lakóhelyük, foglalkozásuk, a velük érkező családtagjaik száma és Magyarországra érkezésük helye is kereshető formában tárol a nagyközönség elé. Az adatbázist hivatalos összeírások, levéltári források, a helyi sajtó, valamint a menekültek érkezését 1920–1921-ben dokumentáló *Erdélyi Hírek* című lap alapján állította össze a szerző és a kutatócsoport.

A következőkben a Dunakeszire és Alagra került menekültek listáját közöljük. Ahogy fentebb már említettük, a két település közös vasútállomása fontos pontja volt a fővárosba tartó emberáradat regisztrációjára és elszállásolására kijelölt helyeknek. Arról, hogy az ide érkezett menekültek közül hányan telepedtek le végleg a két községben, nincsen adatunk, de az itt közölt névsor alapján a közeljövőben talán erre is választ kaphatunk.

Menekült család szállása egy pályaudvaron álló tehervagonban
(forrás: <http://gallery.hungaricana.hu>)

Források:

<http://trianon100.hu/menekultek>

Szakáll Lászlóné-Kerekes Dóra: *A dunakeszi Jézus Szíve-templom és egyházközség története. 75 éves a dunakeszi Jézus Szíve-templom.* Dunakeszi, 2019. 9-12.

Bruckner Éva: *Vagon- és barakkvárosok. A trianoni utódállamok menekültjeinek életkörülményei.* In: *Polgári Szemle*, 2017/1-3., 243-255.

Szűts István Gergely: *Elűzöttek. Menekültek, optánsok és vagonlakók.* In: *Rubicon*, 2017/7-8., 52-61.

Név	Foglalkozás	Honnan	Mikor	Családtagok	Forrás
Antus Györgyné, özv.	nyugdíjas	Ismeretlen	1920.12.04		
Arany Dénes	felügyelő	Ismeretlen	1922.02.14		
Balázs József	munkás	Érsekújvár [Nyitra]	1921.03.29	5	Erdélyi Hírek, 1921. 18. szám
Bankonits Gyula	hivatalnok	Kolozsvár [Kolozs]	1920.11.01	1	Erdélyi Hírek, 1920. 45. szám
Belák János	pályaőr	Perbete [Komárom]	1920.02.20	5	személyes közlés
Bernáth András	MÁV pályaőr	Udvard [Komárom]	1921.04.27	6	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám

Név	Foglalkozás	Honnan	Mikor	Család- tagok	Forrás
Borodik Béla	postatiszt	Nyitra – [Nyitra]	1921.05.06		Hidasnémetire érkezett menekültek
Böhm E.-né	MÁV pályafelvigyázó neje	Nagybélis [Nyitra]	1921.04.27	3	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám
Brányi Gézáni, dr.	magánzó	Nagyvárad [Bihar]	1921.07.26	4	Szolnokra megér- kezett kiutasítottak
Császár János	pályaőr	Ismeretlen	1921.07.11		
Csolnoki Vince	málházó	Szenc [Pozsony]	1921.05.02		Hidasnémetire érkezett menekültek
Danczer (Denczer) Józsefné	htb	Máramarossziget [Máramaros]	1921.08.20	5	Szolnokra érkezett kiutasítottak
Dávid Viktorné	fűtőházi munkás neje	Érsekújvár [Nyitra]	1921.07.14	6	Szobra megérkezett kiutasítottak
Dusicsku Miklós	fővámtiszt	Orsova [Krassó-Szörény]	1920.05.03	2	Erdélyi Hírek, 1920. 20. szám
Dvorák Ferenc	vonatfékező	Ismeretlen	1921.04.13		
Eicher György	főmérnök	Hátszeg [Hunyad]	1921.07.26	4	Szolnokra megér- kezett kiutasítottak
Farkas József	MÁV hivatalnok	Arad [Arad]	1920.01.07	3	Erdélyi Hírek, 1920. 20. szám
Flaksza István	kalauz	Ismeretlen	1921.08.14		
Gyurcsovics I.-né	htb	Érsekújvár [Nyitra]	1921.07.21	2	Szobra megérkezett kiutasítottak
Haverland (Heverland) Albert	művezető	Ismeretlen	1921.04.23		
Jassa István	kalauz	Érsekújvár [Nyitra]	1921.05.02	5	Hidasnémetire érkezett menekültek
Kemencze Ignác	MÁV fékező	Érsekújvár [Nyitra]	1921.04.27	7	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám
Kinzel János	mozdonyvezető	Ismeretlen	1921.02.10		
Kis Jánosné	kalauz neje	Érsekújvár [Nyitra]	1921.03.29	7	Erdélyi Hírek, 1921. 18. szám
Kocán Róza	MÁV kezelő	Kolozsvár [Kolozs]	1920.11.09		Erdélyi Hírek, 1921. 1. sz.
Komlósi Ágost	MÁV főellenőr	Arad [Arad]	1920.05.03	1	Erdélyi Hírek, 1920. 20. szám
Komlósi Árpádné	MÁV felügyelő neje	Arad [Arad]	1920.12.27	7	Erdélyi Hírek, 1921. 11. szám
Kósa Gábor	cipész	Kolozsvár [Kolozs]	1920.07.02	2	Erdélyi Hírek, 1920. 23. szám
Kottás Gáspár	szivattyús	Galánta [Pozsony]	1921.04.27	4	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám
Krizbán Sándor	állomási málházó	Ismeretlen	1921.05.17		
Lonta Lajosné	MÁV lakatos neje	Érsekújvár [Nyitra]	III.21	2	Erdélyi Hírek, 1921. 14. szám

Név	Foglalkozás	Honnan	Mikor	Család- tagok	Forrás
Macháta (Machota) Ágnes	postamesternő	Ismeretlen	1921.07.21		
Marenika Gyula	gépfelvigyázó	Ismeretlen	1921.04.28		
Megadja Pál	vonatfékező	Ismeretlen	1921.02.09		
Mitnyik Lajos	MÁV éjjeliőr	Udvard [Komárom]	1921.04.27	4	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám
Nagy Lajos	kalauz	Ismeretlen	1921.05.17		
Nemestány (Nyenyesztán) Jánosné	htb	Máramarossziget [Máramaros]	1921.08.20	5	Szolnokra érkezett kiutasítottak
Novák Ignác	vonatfékező	Érsekújvár [Nyitra]	1921.03.29	5	Erdélyi Hírek, 1921. 18. szám
Osly Ferenc, dr.	tanár	Szokolca [Nyitra]	III.21	1	Erdélyi Hírek, 1921. 14. szám
Paál Géza	hivatalnok	Ismeretlen	1920.01.03		
Palinkás Béla	MÁV fékező	Udvard [Komárom]	1921.04.27	2	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám
Péterfi (Péterfy) István	vonatfékező	Ismeretlen	1921.04.08		
Rádai Géza	állomás előljáró	Ismeretlen	1922.03.12		
Römer Károly	szőlőbirtokos	Mehádia [Krassó-Szörény]	1920.05.03	4	Erdélyi Hírek, 1920. 20. szám
Salák Istvánné	htb	Érsekújvár [Nyitra]	1921.12.05	7	Szobra érkezett menekültek
Slance Pál	kovács	Perbete [Komárom]	1921.07.21	3	Szobra megérkezett kiutasítottak
Szabó Pál	mozdonyvezető	Ismeretlen	1921.02.10		
Szakács József	kéményseprő	Trencsén [Trencsén]	1921.04.27	1	Erdélyi Hírek, 1921. 22. szám
Szandy Ödön	MÁV tisztviselő	Temesvár [Temes]	1921.09.28	1	Lökösházára érkezett menekültek
Szűcs Mihály	MÁV váltókezelő	Érsekújvár [Nyitra]	1921.07.14	6	Szobra megérkezett kiutasítottak
Takács Mihály	váltókezelő	Ismeretlen	1921.04.11		
Tohaty Ágostonné	kereskedő	Ismeretlen	1921.07.21		
Tóth Máténé	htb	Privigye [Nyitra]	1921.07.21	4	Szobra megérkezett kiutasítottak
Uzsák Antal	pályaőr	Perbete [Komárom]	1920.02.20		
Váczi Mátyás	kocsifényező	Ismeretlen	1920.01.15		
Zaubek József	főkocsivizsgáló	Ismeretlen	1921.02.26		

KEREKES DÓRA

Nemzetközi Falufejlesztési Kiállítás – Budapest / Dunakeszi 1929

1929. január 26-án az *Uj Barázda* című napilap rövid közleményben adott tájékoztatást arról, hogy 1928 augusztusában, Bernben tartott ülésén a Falufejlesztési Nemzetközi Bizottság (*Commission Internationale pour l'Amélioration de la vie rurale*) határozatot hozott, hogy 1929. június 7–8-án, illetve 10-én Bukarestben tartják a Nemzetközi Falufejlesztési Kongresszust. Az ezt megelőző napokban – június 1–4. között – azonban Budapestre érkeznek a kongresszus résztvevői (kül- és belföldi agrárvezetők és falufejlesztési szakértők), ahol előkészítő ülésekre kerül sor.¹ A kongresszus mindössze négy és fél hónappal előzte meg a fekete csütörtököt (1929. október 24.) és az azt követő nagy gazdasági világválság kirobbanását, témáit, a taglalt problémákat tekintve már érezhető volt a válság számos előjele.

A budapesti tanácskozás: a falufejlesztés problémái

Az 1928. augusztusi döntést követően Budapesten haladéktalanul megalakult a kongresszus szervezőbizottsága, amely a Faluszövetségnél működött, dr. Schandl Károly vezetésével.² 1929. március elején már összeállt az előzetes program. Ebben szerepelt, hogy a nemzetközi résztvevőkkel együtt megtekintenek egy Budapest környéki magyar falut,³ ahol a Faluszövetség kiállítást rendez. Cél volt, hogy a magyar program felvegye a versenyt a bukarestivel. A szervezők a konferenciaelőadásokat és beszélgetéseket három fő csomópont köré csoportosították: 1. A falufejlesztési vezetők szervezete és a jövőbeni hatékonyabb szervezés lehetőségei; 2. A falufejlesztés szempontjából hogyan kell az iskolai és iskolán kívüli népoktatást hatékonyabban szervezni; 3. Az agrármozgalmak jelentősége a falufejlesztés szempontjából.⁴ Emellett kötetlen beszélgetéseket terveztek a falvak közigazgatási és kulturális fejlődésének biztosításáról, a falusi szabad oktatás legjobb módszereinek és eszközeinek megtárgyalásáról, a szövetkezeti mozgalom szerepéről a falusi lakosság életszínvonalának emelésében. Nagyon jó vitára készültek, ugyanis sikerült a korszak legjelentősebb szakembereit Budapestre csábítani. Közöttük volt Friedrich von Lindequist (1862–1945) német gyarmatosítási tisztviselő, aki délnyugat-afrikai tapasztalatait követően, 1907 és 1911 között a német kormány államtitkáraként a gyarmatok településfejlesztése kapcsán vált híressé,⁵ Asher Hobson, az Amerikai Egyesült Államok tengeren túli agrárérdekeit képviselő hivatalának (*Foreign Agricultural Service*) vezetője, a belga földművelésügyi miniszter, egyben a Nemzetközi Falufejlesztési Bizottság tagja és tiszteletbeli elnöke, Paul de Vuyst (1863–1950), és a kiváló svájci szakember, dr. Ernst Laur is. Emellett minden európai állam részt vett a kongresszuson.

A résztvevők május 31-én érkeztek meg Budapestre, és másnap már a Mezőgazdasági Múzeumban üléseztek, ahol 11.45-kor Horthy Miklós, Magyarország kormányzója is megjelent.⁶ A magyar agrárpolitika kiemelt jelentőségűnek tartotta, hogy a bukaresti értekezlet előtt érkeznek a nemzetközi szakemberek Magyarországra, mert így – mint fogalmaztak – a kongresszus résztvevői megismerkedhetnek a magyar agrár- és falusi körülményekkel, sőt összehasonlíthatják azokat a román viszonyokkal. Számukra nem volt kétséges, hogy a szétszabdalt, a trianoni döntést még mindig emésztő ország a nem megfelelő eszközrendszerrel is magas színvonalú munkát végez, és az ebben az ágazatban dolgozók a motorjai a falusi szociális és kultúrelvet fejlesztésének.⁷

Az 1929. június 1-jén, hétfőn megtartott előadások ország-szerre, de nemzetközi szinten is nagy érdeklődésre tartottak számot. Lindequist Miként volna megszervezendő az iskolai népoktatás a falu jólété, gazdasági és kulturális fejlődése szempontjából? című előadásában a falu népoktatásáról fejtette ki nézeteit, egyszerre szólva a földművelésügyi és a közoktatási szakemberekhez. Részletesen rámutatott a falusi népoktatás fontosságára, illetve azokra az eszközökre, amelyek a falu kulturális haladásának elősegítésére alkalmasak. Ezek – szerinte – a következők: falusi népiskolák, továbbképző iskolák, mezőgazdasági szakiskolák, magasabb fokú tanintézetek gyakorlati gazdák részére, különböző háztartási iskolák falusi nők részére és mezőgazdasági főiskolák. Kifejtette, hogy az iskoláztatás különböző szervein kívül még a mezőgazdasági kiállítások, falusi vándorkiállítások, a mezőgazdasági szakajtó és irodalom, a vetített képes és filmelőadások is nélkülözhetetlen eszközei a falusi kultúrnívó emelésének. Elmondta azt is, hogy – véleménye szerint – szerves kapcsolatot kell létesíteni a különböző mezőgazdasági szakoktatási intézmények között, hogy a városi tanintézetek teljesen kikapcsolhatók legyenek.

Mitrovics Gyula debreceni egyetemi tanár előadásában arról beszélt,⁸ hogy a falu politikai érvényesülésének, az önkormányzati szellem megerősödésének a legnagyobb szerepet szánja a falu felemelkedésében. Kifejtette, hogy Magyarország miként látja az iskolai és iskolán kívüli népművelés kívánalmait. Hangsúlyozta a gazdasági, politikai, népjóléti és erkölcsi szempontok együttes érvényesítésének szükségességét. Valamint azt is, hogy a gazdasági szempontok érvényesítését különösen megkívánja a mezőgazdasági termelés és értékesítés akkori válsága, a többlettermelés, a standardírozás és márkázás kérdésének sürgős megoldása. Fontosnak tartotta továbbá a politikai demokrácia érvényesülését az állami élet legszélesebb területein, és úgy vélte, hogy a kulturális demokráciával kell odahatni, hogy a politikai demokráciának csak az előnyös oldalai érvényesüljenek. Mindezt csak a legintenzívebb és agrárjellegű népművelés útján tartotta lehetségesnek. Javasolta, hogy ezek elérése érdekében rendezzenek be minta parasztgazdaságokat, létesítsenek nép- és vándor-

1 *Uj Barázda*, 1929. január 26., 5.

2 Schandl Károly, dr., (Bakonybél, 1882. május 10.–Stanford, USA, 1972. március 18.), nyugalmazott földművelésügyi államtitkár, országgyűlési képviselő, az Országos Központi Hitelszövetkezet alelnök-vezérigazgatója.

3 *Magyar Országos Tudósító*, Budapest, 1929. március 5.

4 *Magyar Országos Tudósító*, Budapest, 1929. január 26.

5 Gründer, Horst: Lindequist, Friedrich von. In: *Neue Deutsche Biographie*, 14 (1985), 601. Falufejlesztési elképzeléseit kifejti itt: Lindequist, Friedrich von: *Deutsch-Ostafrika als Siedlungsgebiet für Europäer unter Berücksichtigung Britisch-Ostafrikas und Nyassalands*. München–Leipzig, Duncker & Humblot, 1912.

6 *Pesti Hírlap*, 1929. június 2., 25.

7 *Magyar Országos Tudósító*, Budapest, 1929. január 26.

8 Mitrovics Gyula (Sárospatak, 1871. június 29.–Stuttgart, 1965. március 17.) filozófus, esztéta, neveléstudós, egyetemi tanár, pedagógiai író, az MTA levelező tagja (1935–1947).

könyvtárakat, az iskolán kívüli népművelést központilag szervezzék és irányítsák, a nép- és kultúrházakat pedig szereljék fel szemléltető eszközökkel, rádióval, vetítógéppel stb.⁹

Émile Blanchard francia szakember hangsúlyozta, hogy a tapasztalatok szerint semmi értelme nincs a gazdasági szakoktatásnak az elemi iskolákban, inkább felsőfokon kellene intenzívvé tenni a falusi ifjúság iskolai és iskolán kívüli oktatását. Elmondta, hogy Franciaországban a tanítók egy része speciális képzésben részesül a falusi oktatás és továbbképzés szempontjából, és mintagazdaságokban szerzi meg a gyakorlatot a falusi ifjúság oktatásához. Haetiens asszony a belga háztartási iskolák működéséről számolt be. Dr. Ernst Laur a svájci gazdaszövetség népművelési, oktatási és továbbképzési tevékenységét ismertette és hangsúlyozta, hogy nemcsak gazdasági, hanem kulturális, etikai és társadalmi téren is a boldogulás lehetőségét kell biztosítani a falusi nép számára. A cseh Paleček szintén szükségesnek ítélte a falusi nép intenzívebb nevelését, oktatását és továbbképzését, mert a falu népe nemcsak gazdasági, hanem kulturális szempontból is alárendelt helyzetben van. Igen fontosnak tartotta a falu önerejéből létesítendő szabadiskolák felállítását. A Lengyelországot képviselő dr. Jan Lutosławski (1875–1950) mindenekelőtt a papok fontos szerepére mutatott rá a falusi népoktatás terén, majd a mozi és rádió jelentőségét fejtegette a falu népművelése szempontjából.¹⁰

Enrico Beretta, az olasz Opera Nazionale Dopolavoro központi igazgatója, azzal a kérdéssel foglalkozott előadásában, hogy mi a jelentősége a különböző agrárreformoknak a falusi népiélet emelése szempontjából. Rámutatott arra, hogy az egyes államok a falusi lakosság életszínvonalának javítását, a falusi nép anyagi és szellemi fejlődését legtöbbször csupán társadalmi szervezkedéssel igyekeznek elősegíteni. Olaszország azonban – Benito Mussolini (1883–1945) miniszterelnök akarataiból – állami intézményt teremtett: az Opera Nazionale Dopolavorót, amelynek célja és feladata, hogy a kultúra áldásait és vívmányait a legkisebb faluba is eljuttassa, és az itteniek – akiket az állam legerősebb pilléreinek nevezett – „*kultúremberhez méltó életet élhessenek*”. Beretta elmondta, hogy intézménye ma már egész Olaszországban tevékenykedik, hogy a régi, elavult, demagóg formákkal szemben morális és materiális segítség nyújtásával felemelje a falu népét, akik így részévé válhatnak a nemzeti életnek. Az olasz kormány kirándulásokat szervez a falusiaknak, támogatja szórakozásukat. Pékár Gyula¹¹ javaslatára a kongresszus egyhangúlag elhatározta, hogy táviratban üdvözlí Mussolini falufelépítés terén kifejtett eddigi nagyszabású és eredményes tevékenységét.¹²

Paul de Vuyst határozati javaslatot terjesztett elő a faluvezetés helyes megszervezésének követelményeire vonatkozóan. Eszerint szükséges a mezőgazdasági termelés rentabilitásának fokozása, a falusi családok életének messzemenő védelme, a falusi gyermek erkölcsi és vallásos nevelése, a falusi népoktatás kiépítése, a falu belső életének megjavítása és megszépítése, a falu közlekedési viszonyainak javítása,

falusi egyletek, gazdakörök, olvasóköri, gazda ifjúkörü, népkönyvtárak létesítése, a falu szociális viszonyainak erőteljesebb tanulmányozása és a falusi vezetők szociális érzésének fokozása. A kongresszus elfogadta az új státútumokat, a költségvetést és zárszámadásokat, illetve megválasztotta a falufelépítés nemzetközi bizottságának új vezetőségét.¹³ Enrico Beretta Augusto Turatinak (1888–1955), az Opera Nazionale Dopolavoro elnökének megbízásából ünnepélyes beszéd kíséretében átadta Mayer János földművelésügyi miniszternek, Firmin Graftiau elnöknek, Pekár Gyulának és dr. Schandl Károlynak a Dopolavoro legnagyobb kitüntetését, az aranyérmét a falufelépítés terén szerzett érdemeikért.

A dunakeszi kiállítási meghívó

Nemzetközi falufelépítési szakemberek Dunakeszin

A kongresszus – ahogyan számos előadó is elmondta – nemcsak az elméleti, de a gyakorlati megvalósítással is foglalkozott. A magyar fogadó fél éppen ezért június 2-ára, Dunakeszire tanulmányi kirándulást szervezett a résztvevőknek. „*E kiállításnak különleges célja, hogy a nemzetközi falufelépítési kongresszus alkalmából a világ minden országából ideseregülő falufelépítési és agrárszakemberek előtt a magyar falu kulturális gazdasági és szociális intézményeit bemutassa*”¹⁴ – fogalmaztak.

Hogy miért Dunakeszit választották a kirándulás helyszínül? Fekvése, Budapesthez való közelsége, könnyű vasúti és közúti megközelíthetősége mellett az is sokat nyomott a latban, hogy lakosság úm. „színmagyar” volt, hiszen Alag ebben az időben nem volt Dunakeszi része, így a falu lakosságának 98%-a volt magyar.¹⁵ A kiállítás hatalmas eseménynek számított az ekkor mintegy 9000 főt számláló településen.¹⁶ Ugyanis nemcsak a falu, de a járás és környék problémáival foglalkozó országos intézmények is bemutatták működésük eredményeit: így a „Hangya” Országos Fogyasztási és Értékesítési Szö-

9 A falufelépítés problémája. In: Pesti Hírlap, 1929. június 4., 6.

10 A falufelépítés problémája. In: Pesti Hírlap, 1929. június 4., 6.

11 Rozsnyói Pekár Gyula (Debrecen, 1866. november 8.–Budapest, 1937. augusztus 19.) író, újságíró, országgyűlési képviselő, vallás- és közoktatásügyi államtitkár, tárca nélküli miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1920-tól 1936-ig a Petőfi Társaság elnöke.

12 Befejeződött a harmadik nemzetközi Falufelépítési Kongresszus. In: Nemzeti Újság, 1929. június 4., 7.

13 Elnök: Firmin Graftiau (Belgium), alelnökök: Richard volt földművelésügyi miniszter (Franciaország), Friedrich von Lindequist (Németország), dr. Keynon L. Butterfield egyetemi tanár (Amerikai Egyesült Államok), Enrico Beretta (Olaszország), dr. Schandl Károly, (Magyarország) és dr. Jan Lutosławski (Lengyelország).

14 Magyar Országos Tudósító jelentése, Budapest, 1929. május 27.

15 Bisztrai Tibor: Dunakeszi demográfiaja és társadalmi tagozódása 1910 és 1949 között. In: Dunakeszi története II. 1910–2017. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018., 184.

16 1930-ban 9068 fő volt Dunakeszi lakossága. Bisztrai, 2018., 181.

vetkezet, a Népegészségügyi Múzeum, az Országos Központi Hitelszövetkezet, az Országos Mezőgazdasági Kamara is.¹⁷

A június 1. és 3. között látogatható kiállítást a Dunakeszi Római Katolikus Elemi Iskola és az óvoda összes termében, valamint a Községháza (mai Városháza) nagytermében építették fel. A rendezők a Faluszövetség, Dunakeszi és a Váci járás községei voltak,¹⁸ az előkészületeket április hónapban kezdték meg. A megszervezésért ügyvezető igazgatóként Bohunka Lajos dunakeszi főjegyző és Nagy Sándor, a Faluszövetség igazgatója feleltek; ügyvezető főtítkárok Bajnok Géza dunakeszi iskolaigazgató-tanító és Radnóti István, a Faluszövetség titkára voltak.

A kiállítást több szakcsoportra osztották. A mezőgazdasági vezetője dr. Pethő József, dunakeszi állatorvos lett, de részt vállaltak benne Frankl Richárd és Gottlieb Ottó, a konzervgyár igazgatói, K. László József községi bíró, id. A. Lengyel János községi törvénybíró, Legéndi István, a Dunakeszi Gazdakör elnöke, ifj. A. Lengyel János és G. Veres György, a Dunakeszi Gazdakör alelnökei, Holovics György, Szabó János és Gombai Ferenc kisgazdák is. A kertészeti szakcsoportért Blauhorn Jenő főkertész felelt, aki Wrbovsky Ferencel, a Műhelytelep főkertészével dolgozott együtt. A méhészeti szakcsoport tevékenységét Turcsányi Géza felügyelte, a vadászatiét Kotschy Viktor mérnök. A kézműipari szakcsoport élén Heinisch Gyula iparostestületi és iparoskört elnök állt, az ő munkáját Jakovljev Csedomír, id. Jantsky László, Makkay Lajos csizmadiamester és Varga József szabómester segítették. A szövetkezetek bemutatásáért Szentés Rezső, a Hitelszövetkezet elnöke felelt, vele dolgozott Bakos Rezső, a Hangya Szövetkezet és Kratzl Gyula, a MÁV Fogyasztási Szövetkezet elnöke. Az egészségügyi szakcsoport dr. Hajagos László járási tisztiorvos irányítása alatt állt, akinek munkáját dr. Cseresnyés Ernő, Dunakeszi megbecsült községi orvosa segítette. A kulturális és iskolaügyek bemutatását végző szakcsoport élén Bajnok Géza iskolaigazgató-tanító állt, aki Nagy Lajos és Turbéli Sándor tanítókkal, Göbel Adél és Tóth Mária (Mariska) tanítónőkkal, az Iskolanővérekkel, Krusóczky (Körmendy) Lajos, műhelytelepi iskolaigazgatóval, Kocsner (Szilvágyi) Róbertné és özv. Máthé Jánosné műhelytelepi tanítónőkkal, továbbá Hitter (Eőri) Barna tanítóval dolgozott együtt. A régészeti szakcsoport Nagy Zoltán állomásfőnök, a művészeti Vezényi Elemér dunakeszi festőművész irányítása alá került. A népművészeti, háziipari és kézimunka szakcsoport munkájáért Tóth Mariska és Göbel Adél tanítók, valamint az Iskolanővérek feleltek.¹⁹

A helyeikhez és a járási falvakhoz fordulva a szervezők hangsúlyozták, hogy a Nemzetközi Falufeljesztési Kongresszus szakembereinek látogatása miatt „külön kérünk méltó anyagot a bemutatásra; tanulságos és gyönyörködtető kiállításunkat és a vele kapcsolatos ünnepségeket mindenki tekintse meg.”²⁰ A ki-

állításra részt venni szándékozók május 25-ig jelentkezhettek a községházán, ahol nevüket, pontos lakcímüket, a kiállítandó tárgyak darabszám szerinti leírását és azok szállítási módját is le kellett adniuk. A kiállításon közérdekből részt vevő kiállítók (erkölcsi testületek, iskolák, egyesületek stb.) ingyen vehettek részt, azok, akik hasznot reméltek a részvételük által, a fedett területért négyzetméterenként 2, a fal- és szabadterületekért négyzetméterenként 1 pengőt fizettek. A tárgyakat május 29. reggel 9 órától május 31. este 8 óráig lehetett a helyszínre juttatni, amiért cserébe elismervényt kaptak. Ennek bemutatásával kapták később vissza kiállítási tárgyaikat.

A kiállítást június 2-án nyitották meg, és ünnepélyes keretek között fogadták a községháza előtt a Budapestről autóbuszon érkező falufeljesztési szakembereket. A község határában a lovasbandérium várta őket, a faluba érve pedig magyar ruhás lányok, leventék és cserkészek sorfala között vonultak egy diadalkapuig. Itt Mayer János földművelésügyi miniszter és K. László József, a falu bírója köszöntötte a vendégeket, utóbbi kiváló beszédet is mondott. Majd a Hősök emlékműve (ma: Szent István utca és a Kistemplom utca között) előtt felállított díszemlényhez mentek, ahol délután 3 órakor kezdődött az ünnepség.²¹ Először Horváth János váci főszolgabíró köszöntötte a vendégeket, majd a falusi ifjak és lányok – kiváltképpen Gombai Erzsébet – szavalata és énekszáma következett. Az iparos- és gazdakör vezetőinek (Legéndi István és Heinisch Gyula) üdvözlő szavai után a Hiszekegyet és a Himnuszt énekelte el a közönség.²²

A Himnusz eléneklése a dunakeszi Hősök emlékműve előtt. A kép baloldalán a Nemzetközi Falufeljesztési Kongresszus külföldi tagjai, középen Mayer János földművelésügyi miniszter, jobbról a magyar vendégek foglalnak helyet.

Ezt követően a külföldi vendégek megtekintették a kiállítást és a község kultúrházában a Faluszövetség propagandafilmjeit is. Délután 5 órakor magyar táncokat mutattak be a kultúrház (ma: Dunakeszi Járásbírószág, Fő út 24.) udvarán, az iskolásfiúk, a lovasleventék és a tűzoltók is gyakorlatoztak, illetve járási dalosversenyre is sor került. A magyar ruhába öltözött lányok körmagyart táncoltak, a magyaros fehér csipkébe öltözött földműves ifjúság pedig csárdást adott elő.²³ A külföldi résztvevők ezután Fótra utaztak, a Suum Cuique falusi rokkanttelep látogatására. Másnap egész nap megtekinthető volt a kiállítás, este pedig a díjak átadására is sor került.

17 Értékes tanácsok, termékeny eszmék a Falufeljesztési Kongresszuson. In: Budapesti Hírlap, 1929. június 4., 8.; A nemzetközi falufeljesztési kongresszus befejezte budapesti tanácskozásait. In: Magyarország, 1929. június 4., 8.

18 Acsa, Alag, Alsógöd, Felsőgöd, Csomád, Csóvár, Fót, Kisnémedi, Őrszentmiklós, Püspökhatvan, Püspökszilágy, Szód, Vácbotyán, Vácduka, Vácharfán, Váckisújfalu, Vácrátót, Verezegyház és Zsidó (Vácegres) is megjelentek Dunakeszi mellett.

19 Kiállítási meghívó. Révész István Helytörténeti Gyűjtemény, Iratok 2. Dunakeszi AD 2019.271.1.

20 Kiállítási meghívó. Révész István Helytörténeti Gyűjtemény, Iratok 2. Dunakeszi AD 2019.271.1.

21 Budapesti Hírlap, 1929. június 4., 8.

22 Magyarország, 1929. június 4., 8.; Böszörmény Ernő: A Falufeljesztési Kongresszus tagjainak látogatása Dunakeszin. In: Magyarország, 1929. június 6., 7.

23 Néptanítók Lapja, 1929. június 21., 40.

Magyaros díszítésű fehér ruhába öltözött földműves gyerekek csárdást táncolnak Dunakeszin

Ekkor nyert aranykoszorús mesteri címet Jakovljev Csedomír dunakeszi rézműves mester is.²⁴

A kiállításon a népegészségügy, anya- és csecsemővédelem keretében az ilyen jellegű dunakeszi és járási intézmények képeit, adatait, az anya- és csecsemővédelem eszközeit, illetve egy csecsemővédelmi intézmény berendezéseit mutatták be. Az iskolaügyet az elemi, tanonc- és polgári iskolák rajzai, az iskolai és női kézimunkák révén reprezentálták, de iskolai felszerelési tárgyak is kerültek a kiállítótérbe. A női kézimunkák közül a régi és új népies és egyéb kézimunkák szerepeltek, csipkék, hímzések mutatták a helyi asszonyok kezűgyességét. A háziipar és a népművészet képviselői a szövött munkák voltak, működésben lévő szövőszékek és rokkák kerültek a kiállításra, de néprajzi – így keszi – babák is. Hímzéseket, kivarrásokat, raffia- és szalmafonásokat, faragásokat és egyéb népművészeti készítményeket is bemutatnak. A kézmű- és gyáripar az iparosok, segédek és tanoncok munkáit (elsősorban magyaros, népies és hasznos tárgyakat) állította ki. Továbbá a gyárak és malmok készítményeit, működésüket pedig fényképek segítségével ismertették. Szerepeltek itt építkezési anyagok, tervek és eszközök is. A mezőgazdaságot az egyes gazdák még lábon álló gabonatóbláiról származó legszebb és legjellegzetesebb gabonafajták mutatták be, cserépbe vagy ládába ültetve. Nemesített és más vetőmagok, kalászkok, gabona- és tengerítővek, és más termények is szerepeltek ebben a részben. Bemutattak talajmintákat, növényi betegségeket és az ellenük való védekezés lehetőségeit, tejtermékeket, gazdasági gépeket. A méhészek kasokat, kaptárakat, kereket, eszközöket, mézet és egyéb készítményeket vittek. A kertészek zöldség- és gyümölcsféléket, cserpeket és levágott virágokat, vetőmagvakat, konzerveket és befőtteket, a kertművelés eszközeit és facsemetéket mutattak be. A vadászati, erdészeti és halászati kiállítás élő és kitömött állatokat, fegyvereket és hálót tart a közönség elé. A falufelépítési szekcióban a járás községeinek fejlődésére vonatkozó táblázatokat, adatokat és grafikonokat, a községi intézmények és épületek tervrajzait, fényképét; a helyi ünnepek és gyűlések fotóit helyezték el. Egyúttal az egyes községek fejlesztésére készített terveket és rajzokat is bemutatnak, a községvezetők arcképe-

ivel együtt. A régészeti és természettudományi témakörben Dunakeszi és a járás községeinek múltjára vonatkozó tárgyakat, bútorokat, zászlókat, okmányokat, könyveket, képeket, kéziratokat stb. mutattak be. A képzőművészet tárgykörben pedig festmények, szobrok, faragványok, elsősorban helyi művészek alkotásai várták a látogatókat. A szövetkezet és kereskedelem szekció a szövetkezetek működési adatairól és az árukról szólt. A levante-, cserkész- és tűzoltó egyesületek működésüket mutatták be képek és adatok segítségével, az általuk nyert díjakkal és emléktárgyakkal együtt.²⁵

A konferencián részt vevő, sokat tapasztalt Friedrich von Lindequist így fogalmazott, miután „egy csizmás földműves ember kifogástalan technikával eljátszotta Vécsey Ferenc egy hangversenydarabját a dunakeszi Kultúrház dísztermében: »Mit nem tud hát a magyar falu?«”²⁶ Ez is jelzi, hogy 1929-ben egy délutánra Dunakeszi megmutatta magát és a váci járás településeit Európa és a világ agrár- és falufelépítési szakembereinek. Sok készülődés előzte meg ezt a délutánt, amelyet az országos sajtó ragyogónak értékelt. Természetesen voltak olyan írások is, amelyek a kiállítás kirakatszerűségét – ha nem egyenesen Patyomkin voltát – hangsúlyozták. A *Friss Újság* szerint „a dunakeszi kiállításon üvegszekrényben közszemlére teszi-e a Faluszövetség [...], hogy Magyarországon még 500 község nincs bekapcsolva az úthálózatba?”²⁷ A *Népszava* viszont így írt: „Nem ismerjük a kiállítás anyagát, de valószínűnek tartjuk, hogy bemutatták a külföld okulására a nyílt szavazást, a felekezeti iskolaszéket, a főszolgabíró, a csendőrt, a baktort, mint ébresztőórát, a nyitott közutakat, az orvosmentes közegészségügyet.”²⁸ Mindezek ellenére Dunakeszi nemzetközi kiállítását nagyszerű, jól megszervezett, a falu életében kiemelkedő eseményként tarthatjuk számon.

A falufelépítési kiállítás vendégei Dunakeszin. Balról jobbra: Firmin Grafiteau, a Nemzetközi Falufelépítési Kongresszus belga elnöke, dr. Schandl Károly a kongresszus szervezője, Mayer János földművelésügyi miniszter, Nagy Sándor, a Faluszövetség igazgatója.

A képek forrása: *Vasárnap*. 1929. június 16., 1, 3, 11. (gyűjtötte Májer Tamás) és Révész István Helytörténeti Gyűjtemény.

24 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára. Harmadik körtet. Főszerk. F. Szabó Géza. Bp. 1931., 185.

25 Kiállítási meghívó. Révész István Helytörténeti Gyűjtemény, Iratok 2. Dunakeszi AD 2019.271.1.

26 *Magyarság*, 1929. június 6., 7.

27 500 úttalan falu és a falufelépítési kongresszus. In: *Friss Újság*, 1929. április 27., 2.

28 *Fejlesztik a falut*. In: *Népszava*, 1929. június 4., 10.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története

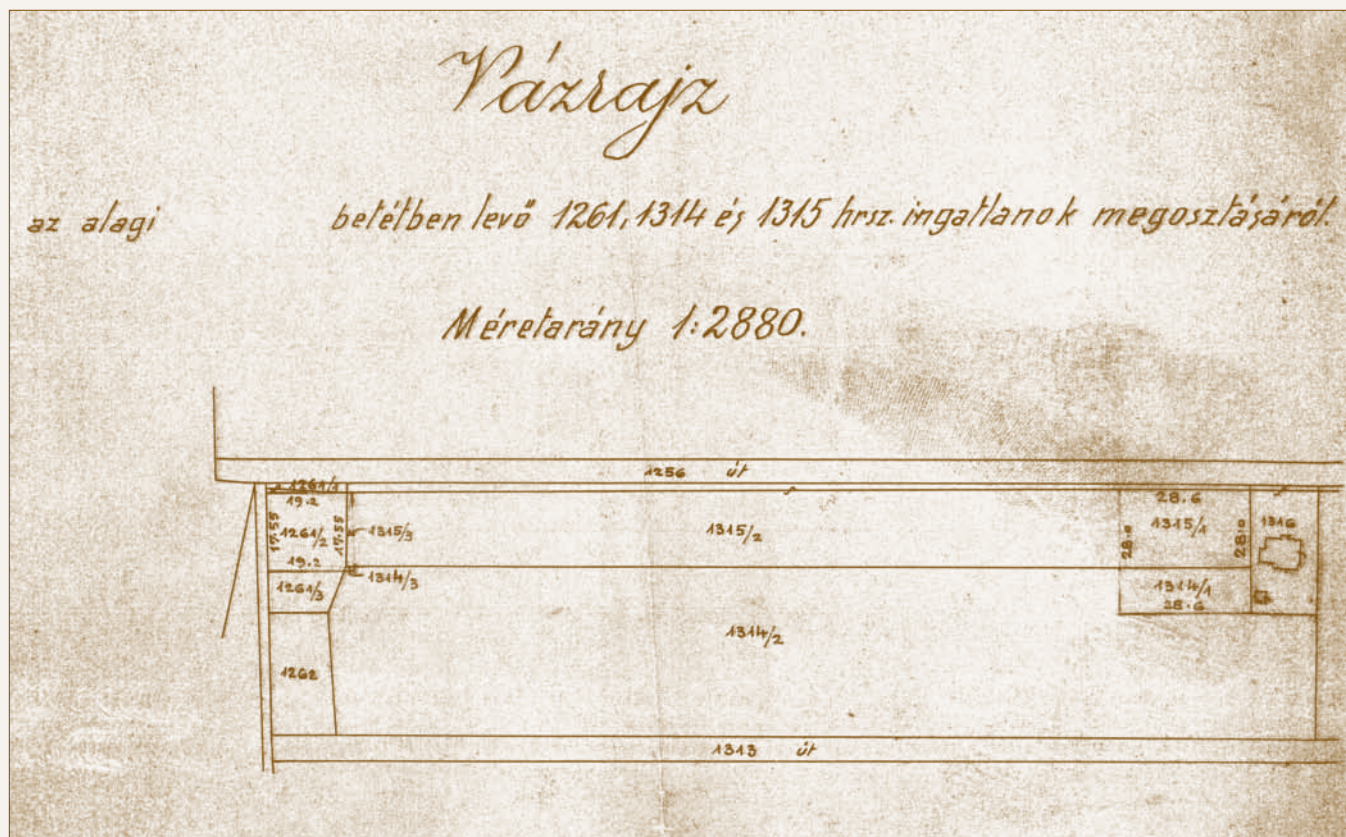
6. rész, 1937-1940

1937. január 16-án megérkezett a várva várt értesítés a templomépítéshez kért telekről: „Tekintetes Református lelkész hivatalt, Alag. A Magyar Lovaregylet elnökségéhez intézett kérvényükre válaszolva értesítjük, hogy a kért, Alagon, a Horthy Miklós út elején 800-900 négyzetöl területet egyházközség és parochia céljára Elnök Úr Önagyméltósága engedélyezte azzal, hogy úrijog elismeréséért évi 5 /öt/ pengőt tartoznak fizetni.” Tóth János tiszteletes nagy örömmel tudósította a hírről a püspököt: „Soha el nem múló hálával emlékezünk meg főméltóságú Kormányzó úr legmagasabb pártfogásáról, mellyel legkegyelmesebben megértve kérésünk, azt támogatni méltóztatott. [...] Így megkaptuk a telket. Áldassék az Úr, aki törekvéseinkben megsegít. [...] A két községben új templomok épülnek, s így mi sem maradhatunk el. Kicsi is meg szűk is. Nem építünk mi egy külsőleg díszes, sokba kerülő szent hajlékot. Egy egyszerűt, a célnak mindenben megfelelőt. Eleget halljuk, a mienk csak lyuk, az jó nekiünk. Nem egyszer azért marad el nem egy házasságkötés, mert abban nem akarnak esküdni.” Mivel a telek már biztosítva volt, Tóth tiszteletes újra leveleket küldött az ország vezetőinek, a minisztériumoknak, 30 ezer pengő segílyt kérve a templom felépítéséhez.

Az év első, január 29-i presbiteri gyűlésén jelen voltak: Juhász Péter, dr. Csia Béla, Keresztessy László, Egry Ferenc, Máthé Sándor és Csomós Ferenc presbiterek és Tóth János lelkész. Távolmaradását igazolta nagybányai Horthy Jenő és Kolláth József presbiter, valamint dr. Mátéffy József jegyző. Időközben Czintos Rezső presbiter – betegségére hivatkozva – benyújtotta lemondását, amelyet a presbitérium elfogadott.

Barabás Gyula presbiter hónapok óta nem teljesítette kötelezettségét, nem is jelentkezett, ezt a testület úgy vette, mintha lemondott volna. Mivel a presbitérium továbbra is ideiglenesnek tekintette magát, új tagokat és kurátort nem választathatott. A pénzügyi napirendek – zárszámadás, vagyonmérleg, adó-kivetés stb. – megbeszélése után az elnök beszámolt a Magyar Lovaregylet örökbérleti telekadományozásáról. A jelenlévők ezügyben jegyzőkönyvi köszönetet szavaztak Erdődy Rudolf titkos tanácsosnak, gróf Teleki József egyházkerületi főgondnoknak és gróf Teleki Tibor egyházmegyei gondnoknak. El-döntötték, hogy a templomépítési segély ügyében megkerek-sik a belügyminisztériumot, valamint a községi és vármegyei előljáróságokat.

Időközben a lovaregyleti pályafelügyelő megkezdte dr. Brodszky Dezső budapesti ügyvéddel az örökbérleti szerző-dés megfogalmazását. Az ingatlan pontos nagysága 800 négy-szögöl volt, az 1314-es helyrajzi számból 318 négyszögöl, az 1315-ösből pedig 482. A területen templom, lelkészlakás és harangozólakás építésére adtak engedélyt. Amint egy későbbiekben érkezett levélből kiderül, a Lovaregylet igazgatósága „az átadandó területen álló fenyőfából csak annyinak kivágását enge-délyezi, ami feltétlenül szükséges a megépítendő templom frontjának szabaddátételéhez, illetve a bejárati út létesítéséhez.” Továbbá „az annak idején átadandó terület utca felőli, a lövőde felőli és hátsó – a szántóföld felőli oldalait a ref. egyházközség látja el kerítéssel – míg az orvos lakás felőli oldal kerítését a M. Lovaregylet tartja fent. [...] a telek közvetlenül az építkezés megindítása előtt lesz csak átadva.”

A Horthy Miklós (ma Fóti) úti telek megosztásáról készült korabeli vázrajz. A telek jobb felső sarkában látható a református templom részére kijelölt 1315/1 és 1314/1 számú rész. (Mellette 1316 helyrajzi számmal Bayer Emil alagi orvos telke és háza található.) A telek bal felső sarkában az evangélikus egyház részére átadott 1261/2 és 1261/3 számú birtokrész, amelyen az evangélikus templom felépült.

Februárban felgyógyult betegségéből a tiszteletes aszszony, Tóth lelkész hálát adott az Úrnak a nagy kegyelméért: „Áldassék szent neve, mert kegyelmes orcáját felénk fordította és visszaadta az élettársat, az édesanyját. Feleségem a múlt héten jött haza, de még nem tud semmit sem tenni. Az idei télen nem volt itt semmi. A leánykörről évek óta próbálkozunk, de eredménytelenül. Itt végtelenül nehéz a munka” – írta az Alagra látogatóba készülő szadai lelkészfeleségnek, Mátis Mártonnének.

Március 7-én a református egyház újabb „Magyar Est”-et rendezett a dunakeszi Kultúrházban. Többek közt fellépett a Dunakeszi Mandolinegyüttes (Szende Magda, B. Rácz Lili, Hegyi István, Kiss Izabella, Halmágyi János, Murgács Kálmán, Selyem Böske és Müller Ferenc), Károlyi Sándor énekével kísérve. Az ünnepi beszédet Szabó Imre budapesti esperes mondta.

Handhammer Jánosné kisalagi általános iskolai tanítónő a következőket írta Tóth János tiszteletesnek: „Ami a konfirmandusokat illeti, nincs lelkem a 2 db VI. oszt.-t konfirmációra engedni. Oly roppant keveset tudnak, hogy csak az esetben vállalom saját lelkiismeretemmel szemben a felelősséget, ha néhányszor átmennék órára Alagra. Semmi akarat, igyekezet és hát ész nincs bennük.” Tiszteletes úr válaszából: „Az említett két VI.ik osztályost kellő előkészülésük miatt nem konfirmálok. Teljesen igaza van a Nagyságos Asszonynak. Jövőre maradnak. [...] Kis leányom igen súlyos beteg, Feleségem sem egészséges. Így vagyunk ma. Csókolom a kicsiket.”

Az 1937. évi konfirmációt május 6-án – áldozócsütörtökön – tartották meg Alagon. Délután a Pavilonban az ágendások közreműködésével „kakaó délutánt” is rendezett a nőegylet. A konfirmandusok névsora: Barilla János, Juhász Sándor, Kiss László, Szép Kálmán, Sziráki József, Tóth Gyula, Virág Béla, Bergendi Róza és Sári, Gyóni Klára, Juhász Judit, Nagy Katalin, Némethy Margit, Odor Ibolya, Tóth Mariska, Tóth Ida, Varga Mária.

Református konfirmáltak Dunakeszin az 1930-as években

Tóth János felhívta dr. Fábián Béla országgyűlési képviselő figyelmét a település oktatási helyzetére: „Dunakeszi az utóbbi öt év-hat év alatt annyit fejlődött, hogy jelenlegi iskolái a növendékeket már alig tudják befogadni. A községben r.k. iskola van, osztályonként 65-70, sőt 89 növendékkel. Ide járnak a Duna melletti Göd határában lakó gyerekek is körülbelül 40-50 percre. A műhelytelepi vasutas iskola, az csak az azon felül maradt helyekre vesz fel másokat. Ott nagyon kellene egy állami iskola, ahova a Banktelep és Révdűlő gyerekei járnának. Dunakeszi másik nagy kérdése a kundházi telepi iskola kétértelmessé való kiépítése. Oly os-

tobán csinálták meg az iskolát, hogy csak egy terem építettek, ahol váltakozva tanít a két tanító.” A lelkész a tanácsbíró segítségét is kérte: „Évekkel ezelőtt olvastam Nagytiszteletűségedtől, hogy a vasárnapi iskolások részére a szívgárdisták jelvényének ellensúlyozására kálvinista csillagot méltóztatott csináltatni. Nagyon szépen kérem, méltóztatassék engem tájékoztatni, van-e belőle és mibe kerül és hol kapható ez a jelvény. Itt nagyon jó lenne valami ilyen.”

Tóth lelkész, egy jövőbeni vegyes házassággal kapcsolatban, az alábbiakat írta a püspöknek. „Balog Imre m. kir. határőr-főhadnagy úr eljegyezte Bajnok Klárát, Bajnok Géza r.k. el. isk. igazgató leányát. A leány túlbuzgó rk. családból származik és ellenünk adandó reverzális [írásos megegyezés a születendő gyermekek vallásáról] nélkül nem fog esküdni. Mi itt erős jezsuita nyomás alatt állunk, akik keservesen küzdünk a létért, mert a vegyes házasságoknál, bárhol is harcolunk a reverzális ellen, állandóan veszítünk.” A püspök Soltész Elemér tábori püspököt kérte föl az ügy kivizsgálására, aki utasította az illetékes dandárlelkészt, aki a vőlegénnyel és annak édesapjával – Dancs község volt főjegyzőjével – régi ismeretségben állt, hogy kövessen el mindent az egyház érdekeinek megóvásáért.

Szintén a vegyes házasságokkal kapcsolatos az a körlevél, amelyben az országos zsinat utasította az egyházakat az ilyen házasságok során megkötött megegyezések (reverzális) megakadályozására. „Az az egyháztag, aki születendő gyermekei más vallásban nevelésére megegyezést kötött, az E. T. I. t.-c. 29. §-a értelmében a választójogra érdemtelen.” Tehát a választói névjegyzékbe nem vehető fel, illetve onnan törlendő, elveszíti választóhatósági jogát, és viselt tisztségéről lemondottnak tekintendő. „[...] az úrvacsorával éleستől tartózkodjék, mert csak kárhozatot eszik és iszik magának. [...] A káros megegyezést kötő egyháztag házassága egyházi megáldásban nem részesülhet.” Istentiszteleten, vallásos alkalmakon részt vehet, halála esetén, keresztyén módon kell eltemetni. Megszégyeníteni nem szabad, de a gyülekezet előtt ki kell hirdetni. Más büntetést alkalmazni nem lehet, az eljárást keresztyén szigorúsággal és szeretettel kell végezni! A büntetés 1-5 évig tarthat. Megszüntető körülmények: nem köttetik meg a házasság, nem születik gyermek, a másik fél áttér a református vallásra. Ezek után a gyülekezet előtt töredelmes megbánást kell tanúsítani. A fenti utasítást évente egyszer a szószékről ki kellett hirdetni.

Hörömpő Dezső egyházmegyei számvevő és dr. Benkó Ferenc egyházmegyei tanácsbíró az esperes megbízásából megvizsgálták a dunakeszi-alagi egyház anyagi helyzetét. Nehezményezték, hogy a pénzkészletet és számvitelt a lelkész kezeli. „[A Kirner-féle] per kimenetelének bizonytalansága ólomsúlytal nehezedik az egyház összes tagjaira, legelsősorban annak jelenlegi ideiglenes presbitériumára, amelyik az esetleges anyagi felelősség viselésétől és károsodástól való félelmében már másfél évvel ezelőtt lemondott” – írták a jegyzőkönyvben.

1937. szeptember 13-án hat fő részvételével újra összeült az ideiglenes presbitérium. Az egyházmegye közgyűlése felszólította az egyházközséget, hogy kötelezettségeinek az év végéig tegyen eleget. Ennek elmulasztása esetén felhatalmazták az esperest, hogy az egyházközség vezetősége ellen fegyelmi eljárást indítson. Tóth lelképásztor válaszában kijelentette, ebben az esetben csődöt fog jelenteni az egyházközség. A pénzügyminisztériumtól további fizetési haladékokat kértek, és 12 havi részletfizetési kedvezményt kaptak, havi 30 pengő törlesztőrészlettel. Az egyházadózó tartozás 984 pengő 27 fillérre rúgott. A 90 főből 31 személynél azonnali intézkedést (letiltás, végrehajtás, behajtás vagy részletfizetés) írtak elő.

A súlyos anyagi helyzet a templomépítéssel kapcsolatos folyamatokat is megbénította. A templom tervei készen voltak ugyan, ám az egyháznak csak hatalmas banki és köztartozása volt, bevétele alig. A Kossuth utcai Kultúrház már nem volt az övék, a csomádi földek bérlő nélkül pusztultak, az egyházi adók csak csordogáltak, a folyamatban lévő perek sem kecsegtettek anyagi haszonnal. Amíg az egyház nem fizette ki tartozásait, nem vásárolhatott semmit, hiszen ha vett 100 darab téglát, máris elvitte a végrehajtó. Az ördögi körből csak jelentős anyagi támogatás vezethette ki a közösséget. Már csak egyetlen ember, Horthy Jenő presbiter (Horthy Miklós kormányzó öccse) segítségével bízhattak a templomépítés ügyében. „*Öfjelműtősága nem fogja öccse kérését visszautasítani. Ti úgy vagytok, mint a bibliai 38 év óta beteg ember, aki azt mondta az Úr Jézusnak: nincs emberem, ki a megindult vízbe vigyen. Nektek sincs emberetek, csak Horthy Jenő úr, aki megfogja kezetek, odaviszi kérésetek Öfjelműtősága elé és kéri, könyörüljön rajtatok*” – idézi Tóth lelkész Ravasz László püspök szavait a Horthy Jenőhöz írt levélben. „*Romokból kell újat építenünk. Elfásult, elfáradt, közömbös, hitetlen emberek között, akik között van egynéhány kemény kálvinista.*”

Tóth tiszteletes a budapesti Skót Misszió vezetőjéhez, Knight Györgyhöz fordult abban a reményben, hogy támogatni fogja a gyülekezet külföldi gyűjtésre irányuló kezdeményezését. „*Elsősorban az angolszász világot keressük meg, azután a holland és svájci testvéreinket.*” A tervről a püspököt is tájékoztatta, de ő megkérte Tóth lelkészt, hogy „*a külföldi egyházakhoz segélyért külön-külön ne forduljon*”, mert e célra központi segélyirodát tartanak fenn, kérvényét szolgálati úton terjessze fel az egyetemes konventre.

A váci püspök október 10-én bérált Dunakeszin, a presbitérium tiszteletét óhajtotta tenni nála ez alkalomból. „*Püspök úr Önagyműtősága csak a legszorosabb funkciókat végzi gyengélkedése miatt s így a küldöttségek fogadásától el kell tekintenünk*” – válaszolta a plébános.

A novemberi presbitéri gyűlésen Tóth János lelképásztor, dr. Juhász Péter, Keresztessy László, Máté Sándor és Csomós Ferenc jelentek meg. Az elnök bejelentette, hogy a nőegylet egy lenvászon úrvacsorai terítőt adományozott, a kézimunkát Horvát Lajosné és Kupai Zsigmondné készítette. A javaslatot, amely szerint az év végi vallásvizsgákon a legjobb tanulók jutalmaként, a növendékek pedig bibliai mondást tartalmazó emléklapot kapjanak, a presbitérium elfogadta.

November 19-én megszületett az első ítélet Kirner A. Bertalan volt alagi lelkész, Szemere Kálmán volt főgondnok és az akkori presbitérium elleni közigazgatási ügyben. Mocsy Mihály esperessel szemben „*kisebbségi rendetlenség és hanyagság*” okán az egyházkerület „*a szükségesnek látszó intézkedéseket saját hatáskörében foganatosítsa.*” Kirner és társai ügyében „*az egyházközösséget ért károsodást teljes egészében és egymás közötti egyetemlegességgel megállapítja. De egyúttal a károsodás összességű megállapításának lehetetlenségére és az adott helyzetre való tekintettel az ítélet végrehajthatatlanságát kimondja.*” Az indoklás a panaszokat vagyontalanságára és a végrehajtásra fordítandó felesleges kiadásokra hivatkozott, továbbá a Szemere Kálmán ellen folyó polgári per végeredményéig felfüggesztette az ítélet végrehajtását. Az egyházkerületi elnökséget felkérték, „*hogy az anyagi zűllés felé haladó egyházközösség megmentésére helyreállító akciót indítson, melynek révén Alag anyagi talpraállítása az évtizedes perlekedés rombolásai dacára is remélhető.*”

Az egyházmegye az alagi előjárásához fordult a Kossuth utcai református Kultúrház jövedelmi befizetéseit illetően.

Závodszy Géza jegyző tájékoztatta az elnökséget, hogy „*Kultúrház*” címen befizetés soha sem történt, azt meg szinte lehetetlen kideríteni, hogy a vendéglő utáni befizetésekből mennyi volt a bérlő, és mennyi az egyházközösség járuléka.

December 22-én Tóth lelkész édesanyja Kispestről küldött adományt a gyülekezetnek: „*Tiszteletes Presbiterium! Szent karácsony ünnepén küldöm szerény adományomat az alagi ref. egyház úrvacsorai használatára. Kérem a jó Isten áldását a gyülekezetre és annak minden tagjára. Atyafiságos szeretettel köszönti: Tóth Jánosné, Tury Jolánka.*”

Az 1937-es esztendő személyi adatai a következők voltak: 10 újszülött (7 fiú és 3 leány), 17 konfirmandus (7 fiú és 10 leány), 5 református házasság, 2 katolikus vőlegény és 1 katolikus menyasszony, 8 esketés és 6 temetés.

1938 januárjában a lelkész újra összefoglalta az alagi egyház helyzetét, amit az egyházmegyei elnökség elé vitt. A pénzügyi gondokon túl a templomépítés szükségességét helyezte az első helyre. „*A templomot meg kell építeni, mert a halogatás miatt a telek könnyen elvész. Ez pedig a szent gyülekezet végleges, örök időkre való elpusztulását jelenti. A másik ok meg ez. A r.kath-ok itt, Alagon egy 1200 férőhelyes templomot, Dunakeszin a meglevőt háromszor akkora építették át. Az itteni luth. fiókegyházközösség /300 lélek/ ez évben 350 ülőhelyes templomot épít. Az ebben rejlő veszedelem nem kell hangsúlyozni.*” Az egykori 8-10 fő helyett 110-120 volt az átlagos létszám az istentiszteleteken. Többen nem fértek be az imaházba, így Pestre vagy az evangélikusokhoz mentek. „*Megajánlás alig van. Az adókiivetés ellen meg prüszkölnék. A persely alig 1.50 P. vásárnaponként. Ebből nem épül meg soha a templom.*”

Februárban – öt fővel – újra összeült az ideiglenes presbitérium. Elkészítették az 1937. évi számadást, vagyonmérleget és az 1938. évi adókiivetést. A teljes adósságteher 77 144 pengő volt. (Egy márciusi elszámolás szerint már közel 92 000 pengő. Összehasonlításképp: az evangélikus templom építése 35 000 pengőbe került).

Dr. Benkó Ferenc egyházkerületi tanácsbíró megbiztatta, hogy a helyszínen tájékozódjon az egyház anyagi helyzetéről. Az ő jelentéséből tudjuk, hogy az egyháznak „*van továbbá 15 holdnyi O.F.B. földje [Csomád], ami azonban nincs az egyház nevére telekkönyvezve, csak majd a vételár teljes letérlesztése után – előreláthatólag 47 év múlva – kerül az egyház telekkönyvi tulajdonába.*” A tanácsbíró is szükségesnek látta a templomépítést, mivel a kis imaházban (ahol a padokat székekre cserélték) alig 80-90 fő fért el. Javasolta a templom várható felépítése után az imaházat is fenntartani különböző gyülekezeti „munkaágak” céljaira. Még ez évben, a *canonica visitatio* alkalmával az esperes felvetette az imaterem megnagyobbításának lehetőségét. A presbitérium megtárgyalta az elgondolást és szakértőre hivatkozva az alábbiakat közölte: „*Az épület régi és lakóháznak épült. Tulajdonosa négyszer alakította, úgy hogy a főfalak teherbírása igen gyenge. Tűzfala nincs odátámasztva a szomszédház mellé. Tetőszerkezete sürgősen kicserélendő és újonnan cserepezendő. Alacsony, ezért 10-12 sorral emelendő, egyben szigetelendő és újra padlózandó. Szűk, eldugott melléktutában van egy nagy istállóval szemben.*”

Márciusban Egry Ferenc lemondott (ideiglenes) presbitéri tisztségéről: „*Igazgatóságunk rendeletére a szolnoki műhelybe történt áthelyezésem következtében az Egyházközösség kötelékéből és presbitéri tisztségemtől megválni vagyok kénytelen.*”

Március 21-én a magyarországi református és evangélikus egyház vezetői körlevélben hívták fel híveiket Szent István király emlékeztetének méltó megünneplésére (halálának 1000. évfordulóján), és felkérték őket, hogy a katolikus testvérek eucharisztikus

kongresszusát semmilyen bántó hanggal ne zavarják meg. „[...] öntudatos református és evangélikus keresztyén ember ezzel az ünnep-léssel semmiféle lelki közösséget nem vállalhat, mert az oltári szentségről szóló római katolikus dogma hitünk tanításával merőben ellenkezik.”

A református imaház bejárata az 1930-as évek közepén

Április 5-én összehívták a presbitériumot, és az ülésen megtették javaslatukat az új presbitereket illetően. Ezt megelőzően Keresztessy László lemondott: „Presbiteri tisztségemnek belső, lelki okokból nem tudván megfelelni”. (Később azonban az új presbitériumban mégis vállalta a szolgálatot.) A helyére felkért Oláh Imre – a házasságkötéskor adott reverzális miatt – nem fogadhatta el a tisztséget. Kovács István betegsége és gyógykezeltése miatt háritotta el a felkérést. Az április 10-i ülésen bemutatták az újonnan megválasztott egyházközségi elöljárókat. Főgondnokot nem választottak, a gondnok Setéth József lett. Presbiterek: Böör Sándor, Csiki György, Csomós Ferencz, nagybányai Horthy Jenő, Keresztessy László, Kolláth József, Máthé Sándor, dr. Mátéffy József, Oláh István és Szabó Sándor. Pótpresbiterek: Bodnár András, Mórítz Lajos, Nagy Imre és Topai István.

A korábban Kirner által vásárolt, a Szódi úti dűlőben (Banktelep, Rákóczi út) lévő háztelkeket (ahová Kirner a templomot, iskolát, öregotthont tervezte) elárverezték. A végrehajtó dr. Szikszai Sándor ügyvéd, a vásárló pedig dr. Juhász Péter dunakeszi lakos volt. A telkek 650 pengőért keltek el.

Április 30-án megszületett a „Használati szerződés”, amelyben a Magyar Lovaregylet határozatlan időre használatba adta a Főti úti 259/1314 hrsz. és a 260/13115 hrsz. területet templom, lelkész- és harangozólakás építése céljából. Az egyházközség „Örökéleti szerződés” megkötését kérte 99 évre. A Lovaregylet az 1938-as naptári év végét jelölte meg az építkezés megkezdésének határidejeként, ezzel szemben az egyházközség az építést a legfelsőbb egyházi hatóság részéről történt jóváhagyástól számított 5 éven belül kezdte volna el. Továbbá más, egyházi célokat szolgáló épület létesítésének lehetőségét is kérték (pl. „közgyűlési terem”).

A május 4-i presbiteri ülésen Oláh István helyére Bodnár Andrást hívták be, egyben az új presbiterek letették az esküt. Megválasztották a pénzügyi és a fegyelmi bizottság tagjait is.

Június 18-án az egyházközség köszöntötte Horthy Miklós kormányzót 70. születésnapja alkalmából. „Arra kérjük Ő szent Felségét, áldja meg kegyelmességéből és irgalmasságából Főméltóságodat az idők végéig. Cselekedje, hogy mint Mózesünk vezesse népét pusztai siralmainkon át és Józsuéként be is vezesse Kánaánunkba, Nagymagyarországba.”

Időközben elkészült a jelentés a gyülekezet előző, 1937-es missziói életéről. Ez alapján a vasárnapi iskola hitoktatói Jász Piroska és Bodnár Ilonka voltak. Gyermekprogramként még alkalmankénti kirándulás és karácsonyi ünnepély szerepelt. A konfirmációs kor 12-14 év. Az egyházközség lélekszáma 961, a 12 és 21 év közötti fiatalok száma 32 fő volt. 21 alkalommal tartottak vallásos estélyt, általában 32 fő részvételével. A lelkipásztor 18 családot látogatott meg. Szeretetmunkára, segélyezésre 146 pengőt tudtak fordítani. Utóbbiról egy érdekes bejegyzés: „Nem táplálta-e a szeretetmunka az élődíséget? – Táplálja.” Javaslatként szerepelt még, hogy hitoktató és segédlelkész beállítására lenne szükség.

Szeptember 7-én Tóth lelkész betegszabadságot kért az esperestől: „Egyházközségünkért vívott kemény harcok, családomban ismételten előfordult súlyos betegségek idegeimet annyira megviselték, hogy kénytelen vagyok szabadságot kérni.” Ezért az október végéig tartó időszakban (egyben az 1938–39-es tanévben) a vallástanítást Német Gabriella tanárnő végezné, az istentiszteleteket pedig a Budapestről érkező Fejérváry Zoltán lelkész tartaná. Az esperes engedélyezte a kérést.

A szeptember 14-i ülésen „Keresztessy László presbyter a műhelytelepi hittanvizsga eredményéről tesz jelentést, melyet igen gyengének talált; Böör Sándor presbyter az alagi hittan vizsgák eredményét gyengébbnek találta a dunakeszi iskolához viszonyítva s általában jobb eredményt észlelt az alsóbb osztályokban.”

Szeptember 22-én Tóth János bejelentette az egyházmegyei elnökségnek leánya halálát.

Novemberig több kérés is érkezett az egyházadó csökkentése érdekében. Időközben folytak a foglalások, zárolások, árverések, behajtások, zálogolások és még ki tudja, milyen eljárások. 35 fő szerepelt az adólistán, amelyet átadtak a községi elöljáróságnak. Az összes tartozás több mint 240 pengő volt.

Az év végén a tiszteletes jelentette az esperesnek, hogy a leventeoktatásra kötelezett alagi és dunakeszi református vallású fiatalok nem jelennek meg istentiszteleteken. Az alagi lovászleventék és a kisalagjak viszont rendszeresen járnak az alkalmakra. „Ilyesmit is hallottam: szedje össze a lelkipásztor a leventéket és vezesse el őket a templomba. Ez gúnyolódás. Ismétlem a múltkor közöltem: állítólag a főoktatók csak heti 3 órai foglalkoztatásért kapnak díjazást, a negyedikért – a templomba vezetésért semmit s így az nem is kötelességük. [...] olyan felvezetést is tudok, hogy a templomig felvezették őket, de be nem.”

Az 1938-as adatok szerint ebben az évben 11 újszülöttet és 4 felnőttet kereszteltek meg, valamint 19 fiatal konfirmált. 9 egyházi esküvő zajlott, mind vegyes házasság: római katolikus menyasszony 5, vőlegény 2; 1-1 görög katolikus házasság. Az egyházi temetések száma 12 volt (7 férfi, 5 nő). Ez az első esztendő, amikor áttérésről is olvashatunk, egy izraelita tért át református vallásra. Megjelentek az első igazolást kérő beadványok is. Igazolást kértek Neu Rezső (Kaposvár) megkereszteléséről, ami 1918 és 1923 között lehetett. Melly (Mellinger) József (Phóbus vezérigazgató) keresztlevelét, illetve áttérési bizonyít-

ványát a budapesti XIV. kerületi anyakönyvvezetőség firtatta. Horváth Olivér (anyja neve: Goldschmied Berta) keresztlevelét és áttérési bizonyítványát kérte testvére, dr. Horváth Béla budapesti ügyvéd. Olivér állítólag 1919-ben (a Tanácsköztársaság végén), 30 évesen tért át református vallásra. Végül Bergsmann Pálról kért a budapesti Vajda Jenő ügyvéd olyan igazolást, miszerint nevezett ma is tagja az alagi református egyháznak.

Az 1938-as választói névjegyzék 289 nevet tartalmazott (Alag 105, Dunakeszi 159, Kisalag 25 fő). Sokan dolgoztak a MÁV-nál, a Lovaregyletnél, és több gazdasági alkalmazott is szerepelt. A nők általában háztartásbeliek voltak. Újabb foglalkozások is megjelentek a gyülekezetben: kötszerész, műszerész, zsáküagnök, ügyvéd, tűzoltó, hajógépész, fürdőmester, szíjgyártó, mintakészítő, orvos, ecetmester és villanyszerelő.

1939. január 18-án elkészítették az 1938. évi vagyonmérleget és ingóeltárt. A nőegylet is számot adott 1938 évi tevékenységéről, az egylet tiszta maradványa 479 pengő volt. Dr. Mátéffy Józsefet a Szolnoki Királyi Törvényszék bírójává nevezték ki, így lemondott presbiteri megbízatásáról. A presbitérium az alábbi szavakkal búcsúztatta: „A kegyelmes Isten áldásával bocsátjuk el. Kegyelem és békesség élete útján.” Keresztessy László újból – immár végleges elhatározással – szintén lemondott presbiteri tisztségéről.

Az év elején újra nagyszámban érkeztek az adó csökkentését kérő beadványok. Az általános igény az 50%-os csökkentés volt. Az archívum közel 30 ilyen levelet őriz. Egy januárban kelt levélből tudjuk, hogy Gérecz Ödön (Gérecz Attila költő édesapja) a MÁV északi főműhelyében lett főmérnök, így ettől kezdve adóját is Budapestre fizette (lakása: Podmaniczky utca 83. – MÁV épület.) Az alagi egyházközség kérte 6,66 pengő adótartozásának behajtását.

A váci járás vitézei március 12-én, vasárnap Alagon tartották ünnepélyüket, amelyre Tóth János tiszteletest is meghívták. Vitéz Antal Sándor járási főhadnagy kérése az volt, hogy Alagon 10 órakor kezdődjön az istentisztelet, amelyen a protestáns vallású vitézek is részt vehetnének. Ugyanezen a napon a református nőegylet „Magyar est”-et tartott. A meghívó szerint: „Istenünk kegyelméből megnagyobbodott Magyarország első március idusának megünneplésére az alag–dunakeszi ref. ker. nőegylet a pavillonban magyar estet rendez.” A Himnusz után Girth Irén polgári iskolai tanárnő nyitotta meg az estet, az ünnepi beszédet Galambos Zoltán révkomáromi lelkipásztor tartotta. A bevételt a templomalap javára fizették be.

A Dunamelléki Református Egyházkerület 1939. március 14-i körlevele a rövidesen elfogadott második zsidótörvényre utalva figyelmeztet, hogy „az egyházi életbe ne engedjük bevenni a származás kérdését. [...] Mindazoknak a reformátusoknak, akiket a zsidótörvény létfenntartásukban fenyeget, igyekezzünk hathatós segítségükre lenni [...] Ha azonban az illető arról volna meggyőződve, hogy új hazát kell keresnie, még ebben is menjünk segítségére [...] Ravasz László s.k. püspök”

Ez év júliusában történt Tóth János lelkész első pénzügyi sikere, amikor is „a m. kir. pénzügyminisztérium [...]

összesen fennálló 2.257 ar. P 40 f illeték megfizetése alól kivételesen felmentette.”

Az augusztus 10-i presbiteri ülésen újra meghatározták a harangozó díjlevelét. Fizetése: természetbeni lakás. Temetéseken két harangozás („csendítés és a temetés órája”), esetenként 50 fillér. „Kötelesség: az imaterem, a lelkési hivatal és a hozzátartozó előszoba tisztítása, havonként egyszer felsikálva. Anyagok: seprűt, partvist, szappant, szódát, törölrongyot, vedret az egyházközség ad (szappant, szódát ¼ évenként). Ősztől tavaszig fűtés. Harangozás: szent Györgytől – szent Mihályig reggel 4h, délben és este 20h, míg fordító 5h, 12h, 19h.”

Az óhajtott segédlelkési és hitoktatói státusz is megvalósult. Egy rendelet szerint: „Tiszteletes Benkó Károly abs. theologus urat a pesti egyházmegyébe kebelezett alagi egyházközségbe segédlelkészül rendelem. Utasítom, hogy szolgálati helyén 1939. szeptember hó 15-én jelentkezzen”. Októberben pedig Vincze Ferenc IV. osztályos teológus hallgatót küldte ki a Püspöki Hivatal Alagra vallásoktatónak. A négy alag–dunakeszi iskolában 1938–39-ben 103 református növendéknek tanítottak hittant.

Az 1939-es esztendő végén 500 pengőt küldött a templom felépítésére Tóth János tiszteletes édesanyja, aki levelében elhunyt unokájáról is megemlékezett: „korán elköltözött kedves unokánk emlékére adományozzuk ezt a kicsiny összeget”.

Alagi egyháztagságukról, keresztelestről, áttérésről a következő személyek kértek 1939-ben igazolást: Fischer Károlyné, szül. Beck Rózsa (Budapest), Kormos Nándor és Kertész Irén, Neu Rezső (ismételten) és Neu András. Kis János gyógyszerész, budapesti lakos, Kirner lelkész sógora kérvényében jelezte: „alulírott 1913 év végétől 1921 évig alagi gyógyszerész és lakos voltam, és mint ilyen az alagi önálló református egyház egyik alapítója és végig presbitériumi tagja voltam.” Kis Jánosról cikksorozatunkban is megemlékeztünk, neve a mai napig megtalálható a jegyzőkönyvekben, névjegyzékekben. Ezért is érthetetlen Tóth lelkész válasza, amely szerint: „Nagy sajnálatomra ezt a tanúsítványt nem tudom kiadni, mert az irattárban őrzött iratokból és a presbyteri jegyzőkönyvekből nem tűnik ki, hogy Nagyságod a nevezett években itt adót fizetett volna és egyben presbyteri tisztelet viselt volna.”

Külföldi vendégek a gyártelepi református imaterem előtt

